

Enotnost in – pozor pred birokracijo

Osvobodilna fronta slovenskega naroda je imela v mestu svoje ustanovitve – v Ljubljani, svoj prvi kongres. Bil je v Tivoliju od 15. do 16. julija 1945.

Pred tem je bil zbor Sokolstva. Tone Fajfar, predstavnik krščanskih socialistov pa je v Slovenski poročevalcu napisal članek o temeljnih točkah OF, te magne charte razkosanega slovenskega naroda. Sprejete so bile leta 1941 in so veljale ves čas vojne, do osvoboditve. Tudi zaradi aktualnosti jih navajam v celoti:

1. Proti okupatorju je treba vršiti neizprosno oboroženo akcijo.

2. Ta akcija predstavlja izhodišče za osvoboditev in združitev vseh Slovencev.

3. Stoječ na stališču naravne in usodne skupnosti južnoslovanskih narodov, OF ne priznava razkosane Jugoslavije in deluje z vsemi silami za slogo in enotnost njenih narodov. Hkrati stremi k povezanosti slovenskih narodov pod vodstvom velikega ruskega naroda na temelju pravice slehernega naroda do samoodločbe.

4. Za osvobodilno akcijo in aktivizacijo slovenskih množic preoblikuje OF slovenski narodni značaj. Slovenske ljudske množice, ki se borijo za svoje narodne in človeške pravice, ustvarjajo nov lik aktivnega slovenstva.

5. Vse skupine, ki sodelujejo v OF, so se obvezale, da bodo lojalne v medsebojnih odnosih.

6. Po narodni osvoboditvi prevzame na slovenskem ozemlju oblast OF kot celota.

7. Po narodni osvoboditvi uvede OF dosledne ljudske demokracije. Vsa vprašanja, ki presegajo okvir narodne osvoboditve, se bodo reševala na dosledni ljudski demokratičen način.

8. V skladu s slovesnimi izjavami Churchila, Roosevelta in Stalina bo po svoji narodni osvoboditvi o notranji ureditvi združene Slovenije in o svojih zunanjih odnosih odločal slovenski narod sam. OF bo te elementarne prevince slovenskega na-

roda uveljavila in branila z vsemi sredstvi.

9. Narodna vojska na slovenskem ozemlju raste iz slovenskih narodnih osvobodilnih partizanskih čet in Narodne zaščite, kamor se pozivajo vsi Slovenci.

Drugi dan kongresa so sprejeli razširjene točke. Bilo jih je trinajst. Poudarjale so združitev vseh Slovencev v federalni enoti Sloveniji, v okviru Demokratične federativne Jugoslavije, utrjevanje državnih koristi, ljudsko demokracijo, bratstvo in enotnost, ne samo z jugoslovanskimi, temveč tudi z ruskim narodom, boj proti imperialističnim sodelavcem in šovinizmu. Nadalje so zahtevale utrjevanje narodnoosvobodilnih odborov, da se da zemljo tistemu, ki jo obdeluje, združitev sil za obnovo, enotnost OF, socialno zaščito in brezplačno izobraževanje.

Kongres je otvoril Josip Vidmar, ki je ugotovil, da so temeljne točke izpolnjene, da je OF prevzela oblast kot celota in da je to zasluga komunistične partije Slovenije. Edvard Kocbek je poudaril vodilno vlogo partije in obdolžil vrhno plast katoličanov, da se je vdala sebičnosti. Po njegovem mnenju je bil narodnoosvobodilni boj očiščanje, ki se bo nadaljevalo, dokler ne bo katoličnem izgubil vse družbene in politične privilegije.

Na drugem kongresu od 26. do 27. aprila 1948 je sekretar Miha Marinko govoril o hudih gospodarskih problemih in pozival k mobilizaciji za drugo plansko leto, za ustanavljanje delovnih brigad in kmetijskih zadrug. Nastopil je proti Marshalovemu planu, ki je bil po njegovem mnenju zvižaja, ki naj bi ohromila konkurenco socialistične proizvodnje in udejavnila ponovni monopol kapitalističnega gospodarstva.

Tretji kongres je bil leta 1951 – ob desetletnici ustanovitve OF. Boris Kidrič je napadel stališča sovjetske komunistične partije, predvsem njen nacionalni program. Edvard Kardelj je odobral vse skle-

pe drugega kongresa, razen podpore, ki so jo takrat dali politiki Sovjetske zveze. Opravičeval je delegate, ker niso vedeli, kako »globoko izdajstvo je nastalo v prvi deželi socializma« in se zavzemal za zadrugo socialističnega tipa. Marinko je zahteval zmanjšanje upravnega aparata in s tem samostojno opravljanje oziroma samoupravljanje gospodarstva.

Na četrtem kongresu, od 25. do 27. aprila 1953 se je OF preimenovala v Socialistično zvezo delovnega ljudstva Slovenije.

Glavna referata sta imela Marijan Breclj in Miha Marinko. Prvi se je zavzel za boj proti birokratizmu in za poglobljanje socialistične demokracije. Poudaril je pomen delavskih svetov, za OF pa je rekel, naj postane resnično politična organizacija, ne pa podaljšana roka državne uprave. V organizaciji so se kazale tudi nekakšne težnje po koaliciji, kot med NOB, a Breclj je menil, naj pri preprečevanju le tega ne uporabljajo predpisov o organiziranju.

Marinko je govoril o napakah v gospodarskem življenju, o trgovcih, ki so bili na »slabši moralni stopnji kot pred vojno«, in o težnjah delovnih kolektivov, da bi si delili še višje plače, ne glede na produktivnost. S tem se je zvišala kupna moč, a blaga je bilo manj, ker ni bilo povečane proizvodnje. Vrtni red investicij naj določa ekonomska pomembnost, a višek dohodka naj bi šel za splošne potrebe. Na trgu se je začela pojavljati konkurenca. Z njo so lahko nastopili predvsem tisti kolektivi, ki so bili manj obremenjeni z dajatvami. Na koncu je dejal, da je ekonomska rentabilnost državni interes ter opozoril na nesorazmerja med našimi proizvodnimi stroški in svetovnimi cenami.

Stane Kavčič je govoril o velikih spekulacijah v podjetjih, kjer jih ponekod podpira tudi SZDL ter o direktorjih, ki morajo biti enakopravni z delavskimi sveti ter samoiniciativni, ne pa mevrže. Boris Kraigher je govoril o kmetijskih združenjih, ki so le ena izmed poti v socializem ter o glavnem vzroku, ki je odvracal kmete od boja za socializem – o prezgodnji kolektivizaciji. Edvard Kardelj je zagovarjal socialistično preobrazbo kmetijstva, ki je bilo po njegovih besedah boljše od individualnega in poudaril, da more biti rentabilno samo tisto, kar je obenem socialistično. Zavzel se je za nižje cene kmetijskih proizvodov, ker bi visoke cene povzročile stagnacijo na vasi.

Na petem kongresu SZDL, od 5. do 7. marca 1961 so tako kot na prejšnjem razpravljali v sekcijah, ki so postale enakopravna oblika dela in odločanja v SZDL. Zavzeli so se za ekonomsko enotnost, ob kateri morajo slabeti upravne komandne funkcije v podjetjih. Kavčič je govoril o popolni afirmaciji samoupravljanja in o plačilu po delu.

Na šestem kongresu SZDL, od 5. do 7. aprila 1966 so bile novosti v razpravah o tisku, ki naj samostojno oblikuje svoja stališča, zavzeli so se za enotno socialno zavarovanje delavcev in kmetov, za zbere volilcev pa so menili, da »po starem ne gre več, po novem pa ne znamo«.

Od leta 1966 naprej SZDL ni več sklicevala kongresov.

LOJZ TRŠAN

Puška in v njeni cevi tulipan

Zadnji dnevi okupacije so bili napolnjeni s pričakovanjem. Ljubljana, obdana z bodečo žico, bunkerji in strojnicami je dajala vtis mirnega mesta, kot da se je potuhnila pred dogajanjem, za katerega še nihče ni prav vedel kakšno bo. Vedeli smo samo, da bo to nekaj velikega.

Naša družina je živela na obrobju Ljubljane, zunaj bodeče žice. Mesto je ležalo pred nami zaprto in nedostopno. Vanj smo smeli samo na posebej določenih prehodih s propustnico, ki smo jo šolarji dobili po dolgem čakanju pred mestno komando. Na moji propustnici je pisalo, da velja do 30. junija 1945.

Ne spominjam se več, kateri dan v tednu je bil. Prav nič ni bilo pomembno ali je torek ali sredo. Dobro pa se spominjam, da je bil 8. maj 1945 lep dan. Toplo je bilo in v zraku je dišalo po svežem zelenju. Sem ter tja se je v okolici slišalo bobnenje, kar pa nas niti ni vznemirjalo, saj so bili zvoki te vrste med vojno nekaj povsem običajnega.

Dopoldne se je začelo po soseski govoriti, da Nemci in domobranci odhajajo. Popoldne se je govorilo, da je treba pripraviti zastave.

Zastavo smo imeli spravljeno med cunjami na podstrehi. Bila je to stara jugoslovanska zastava, ki tudi v primeru temeljite preiskave ni mogla vzbujati posebne pozornosti. Zdaj pa smo vedeli, da takšna ne velja več in da mora imeti zvezdo. Moja mama je nekje našla kos rdečega blaga in si ga pripravila, da bi lahko ukrepala, brž ko bo potrebno. Zvezde še ni urezala takoj, ker smo iz izkušnje dobro vedeli, kako hitro se lahko pojavijo na vratih vojaki, pa naj bodo to domobranci ali Nemci in premečejo stanovanje.

K počitku smo legli tako kot običajno. Čeprav smo bili med vojno vajeni vseh vrst presenečenj pa je bilo pričakovanje tedanjih dogodkov le preveč vznemirljivo, da bi lahko zaspal. Napeto sem lovil glasove, ki bi utegnili izdati, da se nekaj dogaja. Končno sem zaspal, vendar mislim, da nisem spal kdove kako dolgo. Bil pa je že dan, ko sem se prebudil. Takoj sem zaznal nek vrvež, ki ga doslej ni bilo. Pogledal sem skozi okno in videl na naši hiši viseti zastavo z rdečo zvezdo. Vedel sem, da vstaja moja mama zelo zgodaj, vendar nisem mogel niti najmanj slutiti, da bo imela zastavo tako hitro nared.

»Partizani so v Ljubljani,« je bilo prvo, kar sem slišal ko sem stopil v kuhinjo.

»Pojdi v mesto,« mi je rekla mama. »To kar boš videl danes, ne boš videl nikoli več.«

Predno je cesta zavila med prve mestne hiše je tekla med zelenimi travniki in polji. Tam, kjer je cesta prečkala žične ovire je bil prostor, ki smo mu pravili blok. Običajno so bili na bloku domobranci stražarji, ki so strogo pregledovali propustnice. Z mešanimi občutki sem se bližal temu prostoru in podzavestno sem v žepu otipaval propustnico. Na bloku ni bilo nikogar. Tedaj šele sem se zavedel nesmiselnosti svojega početja in dobobra spoznal, da dokument, ki sem ga imel pri sebi, nima nobenega pomena več.

Spustil sem sapo, kot da se je odvalila z mene velikanska skala: »Svoboda!« Pojem, ki je dolga leta tiel kot neugašena iskra, je začel dobivati svojo otipljivo podobo. Nihče mi ne brani, da grem kamor hočem, nikomur mi ni potrebno več odgovarjati na vprašanje, kam grem. Zdaj lahko torej tudi vsakomur povem, kar me je volja. Leta in leta sem moral skrivati svoje misli, saj je bilo življenjsko nevarno povedati, da sovražim naciste, domobranci, da želim zmago partizanski vojski. Zmaga je zdaj tu! Zdaj grem, da vidim, kakšna je videti od blizu.

Prišel sem do Tržaške ceste. V tistem času je bila to še zaprašena makadamska cesta. Ljudje so stali ob njej, nikogar ni motil prah. Zaprashena je bila tudi vojska, ki je prihajal z vrhniške smeri: borci, vozovi, konji. Nekateri so prihajali utrujeno, drugi so si prizadevali, da bi korakali strumno. Puške na ramah, v puškinih ceveh pa so tičali tulipani. In prav ti tulipani so se mi živo vtisnili v spomin: nežna cvetlica v krutem orožju, ki je še do včeraj sejalo smrt. Vojne je konec in namesto govornice orožja je življenje nastopilo svojo pot.

Ljudje so mahali in vzklikali, veselja ni bilo ne konec ne kraja. V središču mesta je bila pred pošto velika gneča. Ljudje so vzklikali, ploskali, mahali z zastavicami in cvetjem. V nekem trenutku, mislim da je bilo okrog 9. ure se je iz zvočnikov oglasila kukavica – znak ljubljanskega radia. Med ljudmi je završalo, kar zavpili so, še močnejše so ploskali in mahali. Takrat še nismo vedeli – izvedeli smo kasneje – da je sovražnik tik pred odhodom poškoval radijsko postajo. Tehniki so kar hitro spet usposobili in najpoprej so poslali v eter kukavico – znak radia svobodne Ljubljane. To je bil višek veselja, saj je bilo to hkrati simbolično spoznanje, da je konec vsega hudega.

Veselje je trajal ves dan. Nikomur se ni mudilo domov. Ljudje so vztrajali na ulicah do poznih večernih ur. Bilo je, kot da smo se prebudili iz morečih sanj in smo spoznali, da je vse tisto, kar smo prestajali do včerajšnjega dne samo strahovit spomin, ki ga velja pozabiti čimprej.

NIKO ISAJEVIČ

V dvorani RTV v Ljubljani so se 5. aprila zbrali mladi zgodovinarji iz občine Center in predstavili svoje raziskovalne naloge, ki so jih napisali na temo »Ljubljana na prelomu stoletja«.

Različne oblike lastnine

V ustavi bi morali določiti, da država zagotavlja pravno varnost vseh oblik zakonite lastnine in da obravnava vse vrste lastnine (zadružne, zasebne itd.) enakopravno. Sam pojem družbene lastnine, kot prevladujoče oblike lastnine, bi morala ustava vezati na pravico upravljanja po organizaciji združenega dela, ki bi morala biti titular te lastnine z edino omejitvijo, da je ne sme izničevati, ampak mora po načelu dobrega gospodarja skrbeti za stalno rast in posodobitev. Z ustavo bi moralo biti določeno ne le, da je protiustaven vsak akt države, s katerim se organizaciji združenega dela omejuje pravica svobodnega razpolaganja z zakonito ustvarjenim dohodkom. Vsaka organizacija združenega dela bi morala imeti pravico, da v pogojih tržnega gospodarstva, na podlagi svojega lastnega in skupnega interesa vlaga

svoj kapital in ga združuje z drugimi organizacijami združenega dela ali z zasebniki (tudi tujimi) s pravico soupravljanja v odvisnosti od velikosti svojega deleža in za čas, ko tako sodelovanje obstaja. Država lahko v takih primerih nastopa le kot usmerjevalec, ki s svojo davčno in kreditno politiko pospešuje vlaganje v manj razvita področja ali v posodabljanje in prestrukturiranje proizvodnje.

Samoupravne pravice in organiziranost

Vlogo države in njenih organov bi morali postaviti v vlogo zagotavljanja primernih pogojev za razvoj samoupravljanja. Obveznost izvajanja samoupravno sprejetih odločitev bi morala biti državno sankcionirana. To bi dejansko pomenilo odmiranje države v upravljaljskih funkcijah in ohranjanje ali celo krepitev državnih funkcij za varovanje samou-

pravljanja kot osnovnega družbeno-ekonomskega odnosa. V razpravi je bilo poudarjeno, da je taka funkcija države ustvarljiva predvsem v republikah in pokrajinah, na zvezni ravni pa le na tistih skupnih področjih, ki so izrecno z ustavo prenešena na zvezne organe.

Posebno pozornost je potrebno posvetiti samoupravni organiziranosti. Sedanje stanje kaže na tolikšno preorganiziranost, da nam ta sama po sebi zamegljuje ali celo onemogoča stvarno samoupravljanje. Proučiti bi veljalo potrebnost in smotrnost številnih samoupravnih interesnih skupnosti in številnost ter obseg administracije v njih. Vse večje administriranje na vseh področjih družbenega življenja ne povzroča samo rast jalovega dela, ampak v bistvu onemogoča uspešno samoupravno odločanje. Jasneje moramo opredeliti kaj je domena samoupravnega odločanja in kaj poslovnega.

Kaj je s skupščinskimi zbori?

Pri organizaciji skupščin družbenopolitičnih skupnosti bi veljalo ponovno razmisliti o potrebnosti družbenopolitičnih zborov v republikah in občinah. S tem v zvezi je razprava večkrat opozorila na nevezdržnost institucionalizacije ZK v organih države in v njenem funkcioniranju. ZK mora, po mnenju mnogih razpravljalcev, uveljavljati svojo vodilno vlogo v družbi z doslednim uveljavljanjem naprednih stališč za nadaljnji razvoj samoupravnega socializma z močjo argumentov in ne državne prisile. To terjajo od nje lastni dokumenti. Prav tako velja razmisliti o potrebi večdomnega sistema občinskih skupščin. Sedanja trodomna ureditev ni samo zelo draga, ampak povzroča čisto tudi težave pri sklepanju samem. Družbenopolitični zbori se

(Nadaljevanje na 6. strani)